

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 330.341.1

Л. В. ВОРОНКОВА

Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля, м. Луганськ

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ТРАНСКОРДОННОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Визначено ознаки класифікації поняття “region”. Обґрунтовано доцільність розвитку транскордонного співробітництва як основного напрямку міжнародної економічної інтеграції. Визначено поняття транскордонного потенціалу регіону. Розроблено концепцію формування транскордонного потенціалу регіону.

The author distinguishes the characteristics of the “region” classification; explains advisability of the development of trans-border collaboration as a main direction of international economic integration; identifies the concept of trans-border regional potential; develops the conception of formulation of trans-border potential of a region.

Постановка проблеми. Поширення інтеграційних процесів у сучасному світовому просторі, що відбувається за умов зрощення господарчих механізмів країн, призвело до проникнення кризових явищ в національні економіки усіх країн. Наслідки світової економічної кризи відзначили свій негативний прояв на темпах розвитку промисловості, фінансового та банківського сектора, інноваційно-інвестиційній сфері, що призвело до від’ємної динаміки базових макроекономічних показників. Не дивлячись на зазначені недоліки поширення інтеграційних процесів, участь України у щільному співробітництві із країнами та міжнародними організаціями є об’єктивною реальністю, що обумовлює необхідність розвитку окремих напрямів інтеграції. Одним із найбільш перспективних напрямів розвитку інтеграційних процесів у сучасних умовах є транскордонне співробітництво.

Аналіз попередніх досліджень. Теоретичні та практичні аспекти транскордонного співробітництва регіонів України розглянуто у роботах вітчизняних та зарубіжних науковців: Н. Мікула, Ю. Макогона, В. Ляшенка, В. Куйбіди, А. Ткачука, В. Толкованова, С. Максименка, І. Студеннікова, О. Зелінської [1–5]. У дослідженнях науковці зосереджують увагу на чинниках, що впливають на рівень розвитку транскордонного співробітництва, напрямках транскордонного співробітництва регіонів України, особливостях державного регулювання транскордонного співробітництва в Україні, досвіді існування євро регіонів закордоном та стані формування євро регіонів в Україні. Роботи науковців присвячені актуальним проблемам щодо транскордонного співробітництва в сучасних умовах, але питання формування транскордонного потенціалу регіонів України потребують більш детального дослідження.

Метою статті є розробка концепції формування транскордонного потенціалу регіону.

Виклад основного матеріалу. Економіко-географічне положення України дозволяє отримувати переваги від сусідства із декількома країнами. У сучасних умовах Україна має два основні напрями поширення інтеграційних процесів: європейська інтеграція та інтеграція із країнами СНД.

Ураховуючи наявність численних двосторонніх та багатосторонніх угод про співробітництво із країнами Європи, Азії та Чорноморського регіону, а також багаторічний досвід взаємодії у економічній, інноваційній, соціальній, екологічній та інших сферах, доцільно відзначити обидва напрями інтеграції як перспективні.

Однією із основних форм поширення інтеграційних процесів є регіоналізація, що передбачає все більший вплив регіону на систему міжнародних відносин, а також на розвиток країни в цілому. Така ситуація обумовлюється перерозподілом владних компетенцій, переходом функцій від національного на регіональний рівень, появою та розвитком нових інституційних форм, що відповідають новій ролі регіонів у процесі прийняття рішень на національному та наднаціональному рівнях [1, 3].

Слід відзначити, що поняття “регіон” трактується у науковій літературі неоднозначно та використовується у декількох змістах. Основою класифікації підходів до розуміння регіону виступають географічні, адміністративно-територіальні та функціональні ознаки, як показано в таблиці 1.

Таблиця 1

Ознаки класифікації поняття “region”

Назва ознаки класифікації	Характеристика ознаки класифікації	Приклад
Географічна	Розташування регіону	Східний регіон
Адміністративно-територіальна	Адміністративно-територіальний розподіл регіону всередині країни або група країн	Луганська область, країни Європейського Союзу
Функціональна	Основні види діяльності регіону	Донбаський промисловий регіон

Географічна ознака класифікації регіону визначається розташуванням, величезної території та чисельністю населення. Адміністративно-територіальний розподіл передбачає два основні напрями класифікації та

розглядає регіон як окрему область всередині країни або як групу країн. Головним критерієм класифікації регіону за адміністративно-територіальною ознакою виступає його цілісність, визначена країною або групою країн та засвідчена у відповідних нормативних документах. За функціональною ознакою в основі визначення регіону є основні види діяльності його господарчих суб'єктів.

Межування дев'ятнадцяти областей України із прикордонними областями сусідніх країн обумовлює перспективність розвитку транскордонного співробітництва як основного напрямку міжнародної економічної інтеграції. В роботі [1, с. 14] під транскордонним співробітництвом розуміється бі-, три- або багатостороннє співробітництво між місцевими та регіональними органами влади, напівгромадськими та приватними суб'єктами, що здійснюється у географічно суміжних територіях, у тому числі і відокремлених морем.

Згідно із ЗУ "Про транскордонне співробітництво" метою державної політики у сфері транскордонного співробітництва є створення сприятливих умов для ефективної та взаємовигідної співпраці суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва України, підвищення соціально-економічного розвитку регіонів України та рівня життя населення. Державна політика у сфері транскордонного співробітництва ґрунтується на принципах: законності, чіткого розподілу завдань, повноважень та відповідальності між суб'єктами транскордонного співробітництва України, гармонізації загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів, забезпечення рівних можливостей для регіонів України щодо співпраці в рамках транскордонного співробітництва, створення ефективних механізмів забезпечення умов для здійснення транскордонного співробітництва [6].

Виходячи із передумов міжнародної економічної інтеграції, доцільно визначити передумови розвитку транскордонного співробітництва регіонів. Так, подібність прикордонних регіонів за рівнем економічного, соціального та культурного розвитку є однією із основних передумов поширення транскордонного співробітництва. Цей факт пояснюється тим, що в рамках транскордонного регіону відбувається формування єдиного ринку товарів, послуг, а також ринку праці, при цьому наявність однакового рівня життя населення та обумовлює подібні потреби та структуру витрат, а також рівень оплати праці, що сприяє виникненню вільної конкуренції та позитивно впливає на розвиток ринків. Близькість культурного середовища прикордонних регіонів та, зокрема, відсутність мовного бар'єру обумовлює подібний стиль життя, смаки та, як слідство, потреби споживачів, що надає можливість виробникам реалізовувати продукцію на транскордонних ринках без перешкод.

Близькість географічного розташування прикордонних регіонів також надає додаткові переваги суб'єктам транскордонного співробітництва, що обумовлюється можливістю зниження витрат на транспортування продукції, її зберігання, дозволяє уникнути затримок постачання продукції споживачам. Сприяє розвитку транскордонного співробітництва також наявність у регіонів спільних матеріальних ресурсів, що обумовлює необхідність їх ефективного використання, за для чого органами влади країн укладаються угоди щодо умов добутку та перероблення матеріальних ресурсів. Крім того, наявність спільних проблем екологічного, соціального, демографічного, економічного, глобального характеру також обумовлюють консолідацію зусиль органів влади та інших суб'єктів транскордонного регіону, що також сприяє підвищенню ефективності транскордонного співробітництва.

Дослідження передумов розвитку транскордонного співробітництва дозволяє зробити висновок, що регіони України мають значний транскордонний потенціал. Підхід до розуміння поняття "транскордонний потенціал регіону" має ґрунтуватися на теоретичних засадах розуміння потенціалу як економічної категорії. Поняття "потенціал" в науковій літературі трактується неоднозначно. Так, наприклад, в роботі [7, с. 11] під потенціалом розуміють джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути приведеними в дію, використані для вирішення якоїсь задачі, досягнення певної цілі, можливості окремої особи, суспільства, держави, підприємства в певній галузі.

У роботі [8, с. 6] пропонується розглядати потенціал як наявні в економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальну структуру та вміння раціонально використовувати їх для досягнення поставленої мети. Розуміння потенціалу як економічної категорії ґрунтується на декількох щаблях: потенціал країни, потенціал галузі, потенціал регіону, потенціал підприємства, які відрізняються складом і розмірами відокремлення ресурсів, які залежать від специфіки виробництва, попиту на продукцію тощо [8].

Не дивлячись на численні визначення потенціалу, що існують в сучасній науці, можна відзначити спільні риси існуючих підходів.

По-перше, під потенціалом розуміють певні ресурси, які є в наявності, але не використані суб'єктом.

По-друге, використання ресурсів може відбутися лише за умов необхідності, тобто у тому випадку, коли існує певна мета.

По-третє, для використання ресурсів, що складають основу потенціалу, необхідно запровадити певні дії, що можуть бути описані певною процедурою.

Виходячи із теоретичних основ розуміння потенціалу та транскордонного співробітництва як економічних категорій, доцільно трактувати транскордонний потенціал регіону як спроможність суб'єктів регіону до розширення взаємовигідного транскордонного співробітництва, основу на ефективному використанні ресурсів, з метою підвищення валового регіонального продукту. Досягнення зазначеної мети обумовлює структуру транскордонного потенціалу, в якій можна виділити такі основні елементи: інтеграційний потенціал, промисловий потенціал, трудовий потенціал та інноваційний потенціал. Концептуальна модель формування транскордонного потенціалу регіону надана на рис. 1.

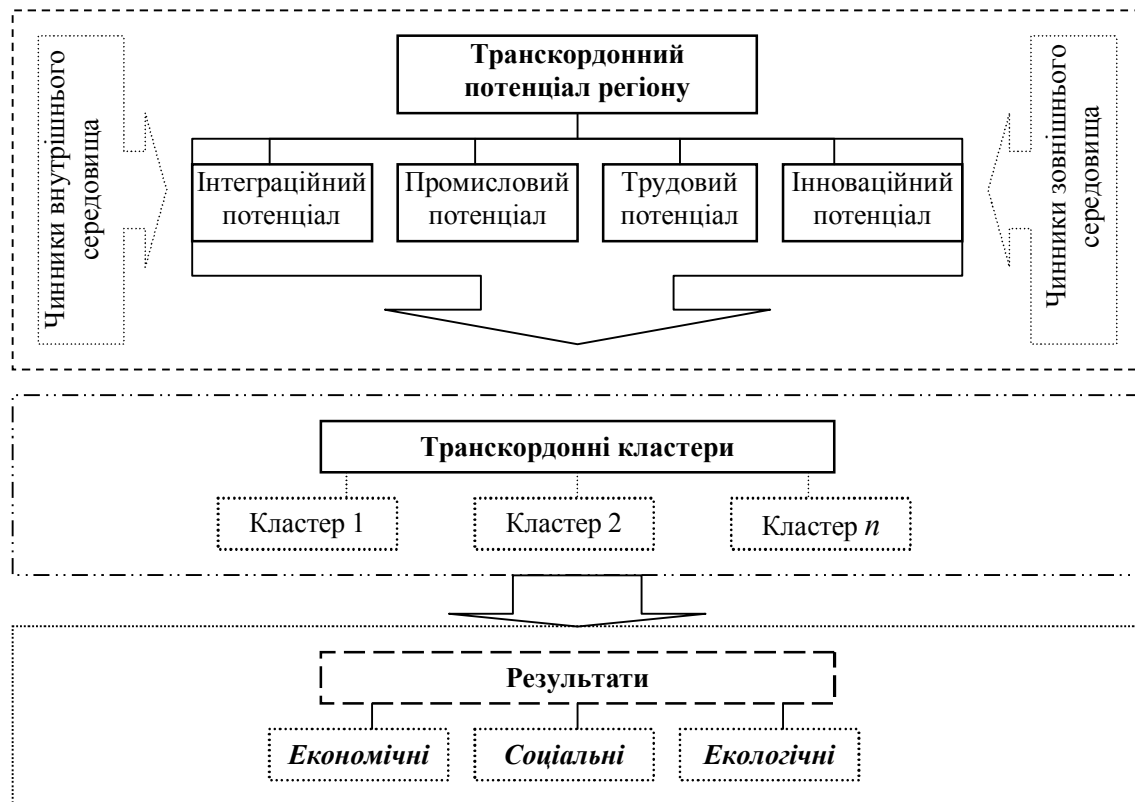

Рис. 1. Концептуальна модель формування транскордонного потенціалу регіону

Одним із елементів транскордонного потенціалу регіону є інтеграційний потенціал, який являє собою спроможність прикордонних регіонів до об'єднання, що має бути закріплено у нормативних актах сусідніх країн.

Визначається інтеграційний потенціал наявністю відповідних угод між органами місцевого самоврядування, розробленої стратегії транскордонного співробітництва регіону, преференційних угод між органами влади сусідніх країн, діяльністю суспільних організацій, спрямованою на розвиток транскордонного співробітництва, спільною культурною спадщиною та добросусідськими відносинами, як на політичному, так і на побутовому рівні тощо.

На сьогоднішній день найвищим ступенем реалізації інтеграційного потенціалу транскордонного регіону можна вважати наявність діючого єврорегіону.

Важливою складовою транскордонного потенціалу регіону є промисловий потенціал, який включає виробничі здібності господарюючих суб'єктів прикордонних регіонів до підвищення темпів виробництва експортної продукції. Транскордонні ринки продукції різних галузей промисловості, що формуються на території прикордонних областей сусідніх країн, являють собою єдиний ринковий простір.

Розширення ринків збуту продукції дозволяє виробникам, з одного боку, отримати додатковий прибуток, а з іншого – сприяє розвитку конкурентної боротьби між господарчими суб'єктами сусідніх країн. Інший шлях реалізації промислового потенціалу транскордонного регіону пов'язаний із такою формою співробітництва, як міжнародна виробнича кооперація. Вона дозволяє господарчим суб'єктам отримати ефект синергії від поєднання промислових потужностей, використання матеріальних, фінансових та трудових ресурсів, отримати додатковий прибуток від розширення ринку збуту на території транскордонного регіону і за його межами.

Важливою складовою транскордонного потенціалу регіону є трудовий потенціал, під яким розуміють здібності трудових ресурсів регіону до підвищення продуктивності праці, спрямованої на виробництво експортної продукції. Визначається трудовий потенціал кількісними та якісними показниками, серед яких обсяг трудових ресурсів прикордонних областей, статевий та віковий склад трудових ресурсів, рівень безробіття, коефіцієнт оновлення трудових ресурсів, структура зайнятості населення у промисловому виробництві, рівень кваліфікації трудових ресурсів, рівень міграції населення, середній рівень заробітної плати тощо.

В сучасних умовах одним із найважливіших елементів транскордонного потенціалу регіону є інноваційний потенціал, що являє собою спроможність суб'єктів транскордонного співробітництва до виробництва інноваційної продукції. Інноваційний потенціал регіону залежить від наявності у прикордонних областях наукових центрів, від рівня взаємодії суб'єктів господарчої діяльності із науковими установами, від здійснення забезпеченості виробників сучасним обладнанням, наявності зарубіжних ліцензій на використання інноваційних технологій та виробництва інноваційної продукції, від впровадження інновацій в управлінську сферу діяльності тощо.

Ефективність формування транскордонного потенціалу регіону в цілому та його окремих елементів залежить від чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. До першої групи чинників можна віднести: рівень соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, політична стабільність, розвиток інфраструктури регіону, забезпеченість матеріальними ресурсами, структура промисловості, кліматичні умови, ефективність взаємодії господарчих суб'єктів із владними органами. До чинників зовнішнього середовища належать такі: діяльність міжнародних організацій, міжнародне законодавство, рівень конкуренції на міжнародних ринках, пересування факторів виробництва. Зазначені чинники здійснюють значний вплив на формування транскордонного регіону, який може мати як, позитивний, так і негативних характер. Основною формою реалізації транскордонного потенціалу в сучасних умовах є транскордонні кластери. За думкою науковців [9, с. 214], під транскордонними кластерами розуміють добровільне об'єднання незалежних компаній, асоційованих інституцій, інших суб'єктів транскордонного співробітництва, які географічно зосереджені у транскордонному регіоні, співпрацюють та конкурують, спеціалізуються у різних галузях, пов'язані спільними технологіями та навичками і взаємодоповнюють одна одну для виготовлення спільного продукту чи послуги, що у кінцевому підсумку дає можливість отримання синергетичних та мережевих ефектів, дифузії знань та навичок.

Сьогодні в Україні вже існує декілька транскордонних кластерів, які мають різну спеціалізацію: в сфері проектування та будівництва, в туристично-рекреаційній сфері, наукові кластери тощо. Але реалізація транскордонного потенціалу регіонів України передбачає поглиблення зв'язків між суб'єктами транскордонного співробітництва у кластерах та розширення чисельності кластерів у багатьох сферах.

Висновки. Результатами реалізації транскордонного потенціалу регіону, заснованого на кластерній моделі взаємодії між суб'єктами транскордонного співробітництва, є ефекти: економічні, соціальні та екологічні.

До економічних ефектів реалізації транскордонного потенціалу належать: підвищення темпів виробництва промислової продукції, зростання експорту, зростання валового регіонального продукту тощо.

До соціальних ефектів реалізації транскордонного потенціалу регіону доцільно віднести такі: підвищення рівня та якості життя населення, забезпечення зайнятості, позитивний приріст населення тощо.

Екологічні ефекти реалізації транскордонного потенціалу передбачають покращення стану навколишнього середовища, ефективне використання природних ресурсів тощо.

Література

1. Мікула Н. А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : [монографія] / Н. А. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
2. Макогон Ю. В. Форми и направления межрегионального трансграничного сотрудничества / Ю. В. Макогон, В. И. Ляшенко. – Донецк : ДонНУ, 2002. – 271 с.
3. Транскордонне співробітництво та розвиток транскордонних кластерів : зб. наук.-аналіт. матер., нормативно-правових актів та метод. рекомендацій з питань транскордонного співробітництва та розвитку транскордонних кластерів / [за ред. В. С. Куйбіди, А. Ф. Ткачука, В. В. Толкованова]. – К. : Крамар, 2009. – 242 с.
4. Студенніков І. Транскордонне співробітництво як крок до визначення концепції регіональної політики // На шляху до Європи. Український досвід євро регіонів / [за ред. С. Максименка та І. Студеннікова]. – К. : Логос, 2000. – 224 с.
5. Зелінська О. Планування просторового розвитку прикордонних територій як один з напрямів європейського транскордонного співробітництва / О. Зелінська // Економіст, № 2, 2010. – С. 47–51.
6. ЗУ “Про транскордонне співробітництво” від 24.06.2004 р., № 1861–IV. – [http // www. rada. gov. ua](http://www.rada.gov.ua).
7. Хомяков В. І. Управління потенціалом підприємства / В. І. Хомяков, І. В. Бакум. – К. : Кондор, 2007.
8. Формування та оцінювання потенціалу підприємства : [навч. посібник] / Т. В. Калінеску, Ю. А. Романовська, С. Ф. Большенко, О. В. Маслош. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. – 352 с.
9. Транскордонне співробітництво та розвиток транскордонних кластерів : [збірник / за ред. В. С. Куйбіди, А. Ф. Ткачука, В. В. Толкованова]. – К. : Крамар, 2009. – 242 с.

УДК 075.8

В. Т. ДЕНИСОВ, С. Ю. ЧАНЬШЕВА
Саратовский государственный социально-экономический университет

ВОЗДЕЙСТВИЕ ФАКТОРОВ ВНЕШНЕЙ И ВНУТРЕННЕЙ СРЕДЫ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ НА МЕХАНИЗМ УПРАВЛЕНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ

Данная статья посвящена определению степени воздействия факторов внешней и внутренней сред на формирование механизма и управление внешнеэкономической деятельности промышленного предприятия. Дается анализ взаимодействия элементов окружения предприятия, а также рекомендации по разработке мероприя-